

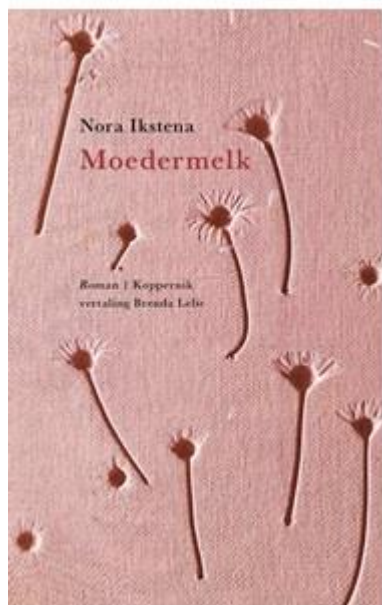
Brenda Lelie

Over de vertaling van *Moedermelk* van Nora Ikstena

Brenda Lelie (1984) studeerde psychologie, maar verhuisde naar Letland en verdiept zich sinds enkele jaren in de Letse taal en cultuur. Ze is de eerste en tot nu toe enige literair vertaler uit het Lets in het Nederlands. Moedermelk (2023) was haar eerste vertaling die verscheen en werd genomineerd voor de Europese Literatuurprijs. Ook vertaalde ze korte verhalen en poëzie voor de literaire tijdschriften PLUK en Terras. 'Over de vertaling van Moedermelk' was haar bijdrage aan de Vertalersgeluktournee 2024. In de tweede helft van 2025 verschijnt haar tweede romanvertaling, Het bed met de gouden poot van Zigmunds Skujiņš, een Letse familiesaga uit 1984 in magisch-realistische stijl.

Nora Ikstena (1969) werd geboren in het Letse Riga en publiceerde sinds haar debuut in 1998 meer dan twintig boeken. Ze is een van de meest gelezen en gewaardeerde schrijvers van Letland. Moedermelk werd mede door een enthousiaste pers een bestseller en betekende haar internationale doorbraak. Het werd vertaald in meer dan 15 talen.

Over de vertaling van *Moedermelk* van Nora Ikstena



‘De eerste uit het Lets naar het Nederlands vertaalde roman.’ Zo werd *Moedermelk* door Uitgeverij Koppernik in de markt gezet, een primeur! Maar wat hieraan voorafging en waarom er eigenlijk nu pas een eerste roman uit het Lets is vertaald, daar neem ik jullie graag in mee.

In 2018 ging ik op vakantie naar de Baltische landen. Tijdens die vakantie werd ik verliefd op deze prachtige regio en al op de terugweg googelden mijn vriend en ik hoe duur het is om er een stukje grond te kopen. Het idee van een zomerhuis was geboren en werd in 2019 werkelijkheid. Die zomers in Letland bevielen bijzonder goed en in 2021 besloten we om definitief te emigreren. Inmiddels was ik begonnen met het leren van de Letse taal en stuitte ik op een mentorprogramma van *Latvian*

Literature. Voor een aantal talen, waaronder het Nederlands, was nog helemaal geen literair vertaler beschikbaar en daar wilden ze verandering in brengen. Mij leek het vooral een leuke manier om met de taal bezig te zijn, maar de ambitie om ook echt een boek te gaan vertalen had ik toen nog niet. Ik ging aan de slag met een proefvertaling en, geloof het of niet, aan het eind van het mentoraat kreeg ik een mail van Koppernik met de vraag of ik *Moedermelk* wilde vertalen. Inmiddels had ik het idee om ‘misschien over vijf jaar eens’ een boek te gaan vertalen, maar ik kon natuurlijk geen nee zeggen, dus ben ik aan de slag gegaan.

Toen Nora Ikstena *Moedermelk* in 2015 schreef, was ze al een gewaardeerd schrijver in Letland, maar dit boek betekende ook haar internationale doorbraak en het is inmiddels in drieëntwintig talen vertaald. Het boek vertelt het verhaal van drie generaties vrouwen in het door de Sovjet-Unie bezette Letland. De oplettende lezer zou door kunnen hebben dat *Moedermelk* deels autobiografisch is. Het boek begint met de zin: ‘Ik heb geen herinneringen aan 15 oktober 1969.’ Een korte zoektocht op internet leidt je naar de Wikipedia-pagina over Ikstena met daarop precies deze datum als haar geboortedatum. Het verhaal is niet compleet autobiografisch, maar Ikstena heeft in interviews vaak aangegeven dat het verhaal deels op haar eigen leven gebaseerd is.

Toen ik met het vertalen van dit boek begon, was ik de Letse taal nog aan het leren en dat was een uitdaging tijdens het vertalen. Ikstena’s taal is helder en duidelijk, maar ze gebruikt zo nu en dan graag lange, poëtische zinnen die kenmerkend zijn voor haar stijl. En omdat de structuur van de Letse taal zo afwijkt van het Nederlands, heb ik met dat soort zinnen soms eindeloos zitten puzzelen. Daarnaast gebruikt Ikstena een heel aantal referenties naar bijvoorbeeld Letse liedjes

en schrijvers die voor een Let meteen duidelijk zijn, maar die voor het vertalen een grote uitdaging waren. Want waarom staat er op de eerste bladzijde van het fotoalbum met jeugdfoto's van de moeder de zin 'Jij twijfelaar, kies voor helderheid!?' Voor een Nederlandse lezer (en voor mij tijdens het vertalen) is deze zin een raadsel, maar de gemiddelde Letse lezer doet dit denken aan de beroemde Letse schrijver Rainis (1865-1929). Deze zin komt uit een toneelstuk van hem dat gebaseerd is op het Letse epos *Lāčplēsis* uit 1888, over een heldhaftige man met berenoren die iedereen verslaat en symbool staat voor het Letse volk. Om tijdens de Sovjetperiode zo'n zin voorin een fotoalbum te schrijven, is veelzeggend. Omdat dit de eerste roman is die uit het Lets is vertaald en de Letse taal en cultuur in Nederland nog erg onbekend zijn, heb ik ervoor gekozen om dit soort culturele referenties aan de hand van eindnoten uit te leggen. Dit boek is daarmee niet alleen een prachtig en aangrijpend verhaal maar ook een manier om een cultuur te ontdekken die de meeste Nederlandse lezers waarschijnlijk nog niet kennen.

Een ander onderdeel van de Letse cultuur dat in het boek terugkomt en wat een van mijn lievelingsstukken uit het boek is, is wanneer de moeder en dochter samen paddenstoelen gaan zoeken. Ondanks dat het met de moeder in die periode mentaal niet goed gaat, hebben ze samen een fijne ochtend in het bos – die later dan wel weer een wat wrange draai krijgt, dat wel. Paddenstoelen plukken is in Letland bijna een eerste levensbehoefte. Als in augustus het eerste eekhoorntjesbrood tevoorschijn komt, zie je overal auto's in de berm staan en inmiddels ben ik door mijn Letse buurvrouw ook aardig aangestoken door dit virus. Volgens de meeste Letten kun je het best zo vroeg mogelijk naar het bos gaan. De sfeer van het bos in de vroege ochtend beschrijft Ikstena als volgt:

Het werd net licht toen we op weg gingen naar het bos. De lucht was bewolkt, over de weide lag een warme mist. In de ochtendstilte hamerde een enkele vogel erop los. Hij tikte met zijn snavel tegen een boomstam, als om te zeggen: tok-tok, hier ben ik, tok-tok-tok, hier ben ik, tok-tok-tok-tok, hier ben ik. En mijn moeder en ik waren hier ook. We betraden het bos der wonderen, waar ons het koninkrijk der paddenstoelen wachtte. De hemel trok open, een zwakke zonnestraal piepte tussen de wolken door, won aan kracht en overgoot het bos met gouden licht. [...] De geur van het mos, de geur van de paddenstoelen in onze manden, de geur van de bast van de bomen, en de hemel boven ons, waar de zon ongehaast haar gouden haren kamde.

Dit verhaal gaat over een deel van de geschiedenis en een deel van Europa waar de meeste Nederlanders wel iets over weten, maar waarover we weinig persoonlijke verhalen kennen. Aangezien deze geschiedenis helemaal niet zo ver in het verleden ligt en met de inval van Rusland in Oekraïne weer angstaanjagend actueel is, ben ik blij dat dit verhaal – dat voor veel Letten, maar bijvoorbeeld ook voor de inwoners van Estland en Litouwen nog steeds voelbaar is – nu ook in het Nederlands te lezen is.